

K i t a p T a n ı t ı m ı

“Küreselleşme”den “İmparatorluk”a 11 Eylül: Dönüm Noktası mı?

Taner Timur

İçinde bulunduğumuz ve “küreselleşme” olarak isimlendirilen tarihi dönemin temel nitelikleri nelerdir? Bu niteliklerin neler olduğunu ilerdeki nesiller kuşkusuz daha açık görecekler, daha iyi anlayacaklardır; fakat sanıyorum ki, bunların hiç de olumlu olmadıklarını şimdi söyleyebiliriz. Toplumsal eşitsizliklerin ve gerginliklerin arttığı, insanlarda hoşgörü duygularının zayıfladığı, toplumsal sistemlerin sarsıldığı bir çağda yaşıyoruz. Yirminci yüzyıla girerken herhalde pek az insan ufuktaki büyük çalkantıları sezebilmişti. Yirmi birinci yüzyılın daha ilk yılında ise “küreselleşme”ye damgasını vuran bir ülkenin, geçmişteki savaşlara hiç de benzemeyen, karanlık bir “savaş” içinde olduğunu görüyoruz. Tanımı yapılmamış bir “terör”e karşı verilen bu savaşın daha yıllarca süreceği ilan edilmektedir.

Her tarihi dönem kendi egemen özelliklerini içinde barındıran kavramlar üretir ya da eski kavramlara yeni bir içerik, yeni bir anlam yükler. On dokuzuncu yüzyılda uluslararası ilişkileri tanımlamada gözde kavramlar; “imparatorluk” ve onun dış ilişkilerini ifade eden “emperyalizm” kavramlarıydı. Yirminci yüzyıla girerken burjuva demokrasisi yolunda en hızlı adımları atan Victoria Saltanatı bile, hâlâ, metropoldeki vatandaşlarını, üzerinde güneş batmayan imparatorluğun gururuyla büyülüyordu. Napolyon Bonapart’ın İmparatorluğu ile başlayan yüzyıl, birçok imparatorluğu karşı karşıya getiren kıyasıya bir paylaşım savaşıyla son buldu.

- 1| Ancak eklemek gerekiyor ki, yazar, “doğru terim” olarak “emperyalizm”i buluyor (1938:5).
- 2| Eric J. Hobsbawm’a göre “emperyalizm” kavramı “Britanya’nın siyasal yaşamına ilk kez 1870’lerde girdi ve bu on yılın sonunda bile hâlâ uydurma bir deyim olarak görülüyordu”. Kavram “kendisinden ayrı düşünülemeyeceği ekonomik boyutu 1890’larda kazandı.”
- 3| Lenin, 1916 Nisanında kaleme aldığı *Emperyalizm* başlıklı eserine yazdığı önsözde Hobson’un incelemesine “layık olduğu tüm ilgiyi gösterdiğini” belirtiyor; eserin Fransızca ve Almanca baskılarına yazdığı önsözde ise “burjuva sosyal reformizmini ve barışçılığını savunan” Hobson’un “emperyalizmin başlıca siyasal ve iktisadi niteliklerini kapsayıcı ve yetkin bir biçimde betimlediğini” vurguluyordu.

Kapitalist Enternasyonal ve İmparatorluklar...

On dokuzuncu yüzyılın kapitalist imparatorluk anlayışı ‘enternasyonalist’i ve tüm uygar dünyayı kapsayan Roma İmparatorluğu’ndan farklı olarak, bu dönemde birkaç imparatorluk bir arada yaşıyordu. Sermaye birikimine paralel olarak her yükselen ulus-devlet dış pazarlara el koyma ve kendi imparatorluğunu kurma özlemi içindeydi ve bu özlemini çekincesiz sergiliyordu. Egemen sınıf sözcüleri de aynı dönemde kendi aralarında kıyasıya rekabet halinde olan bu imparatorlukları “uygarlaştırma misyonu” aldatmacasıyla savunuyorlardı.

Sosyalistler bu rejimleri başlangıçta daha ziyade “eski hanedan yapılarının devamı” olarak eleştirmişlerdir. Marksist eleştirinin henüz sadece bir avuç kuramcının dikkatini çektiği bir sırada, antiemperyalizm, sosyalistler için “bir ulusun sırtındaki çağdışı baskılara son verilmesi davası” (Lichteim, 1972: 20) anlamını taşıyordu. Gerçekten bu dönemde emperyalizm, sömürgecilikten farklı bir olgu olarak görülüyor ve Hobson bile “Almanya ve Fransa’daki ‘kolonyal’ partiler ile İngiltere’deki ‘emperyalist’ partiler (vurgular Hobson’un) genel amaç ve yöntemlerinde aynı şeylerdir”¹ diye yazıyordu (1938). J. A. Hobson, emperyalizmin klasik-liberal eleştirisini yapan ilk düşünürdür (Hobsbawm, 1999: 71).² Hobson, yirminci yüzyılın başında kaleme aldığı eserinde; amacını, “modern emperyalizm hakkındaki bu çalışmanın hedefi, herkesin dudağındaki bir terime daha fazla açıklık getirmek” (aktaran Hobsbawm, 1999: XXII) olarak açıklamıştır. “Herkesin dudağındaki bu terim”e Hobson nasıl bir açıklık getirmiştir? Hobson’un emperyalizmle ilgili verilerinin Lenin’in ünlü teorisine büyük ölçüde temel teşkil ettiği bilinen bir husustur (Lenin, 1939: 7, 15).³ Bununla beraber Hobson, emperyalizm, enternasyonalizm ve milliyetçilik arasında, günümüzde de gündeme gelen ilginç ilişkiler kurmuştur. İngiliz iktisatçıya göre enternasyonalizm ile milliyetçilik arasında çelişki yoktu ve “milliyetçilik, enternasyonalizme giden düz bir yoldu”

(Hobson, 1938: 7). Hobson bu idealist düşüncesinde, uluslararası pazarın henüz fazla gelişmediği bir dönemde yaşamış olan Machiavelli, Dante, Vico gibi düşünürlere dayanıyor ve Fransa Devrimi öncesinde Lessing, Goethe, Rousseau, Kant gibi aydınlanma düşünürlerinin de onları izlediğini söylüyordu. Bu perspektifte “biçim ve ruh olarak gerçek güçlü bir enternasyonalizm, daha ziyade, ortak ulusal ihtiyaç ve çıkar birliği temelinde, güçlü ve onurlu ulusal varlıkları varsayıyordu”. Oysa Hobson’un yaşadığı dünya farklı bir dünyaydı ve “emperyalizm olarak görülen politikanın yeniliği, ilk planda, birçok ülke tarafından kabul edilmesiydi ve aralarında rekabet eden birçok imparatorluğun varlığı esas olarak modern bir olguydu” (Hobson, 1938: 7). Hobson bu “modern olgu”yu kıyasıya eleştirmiştir.

Hobson’a göre (1938: 360) mevcut imparatorluklar ulusal değil, sınıfsal çıkarlara dayanıyorlardı ve doğal desteklerini de “militarizm, oligarşi, bürokrasi, himayecilik, sermayenin yoğunlaşması ve şiddetli ticari dalgalanmalar” oluşturuyordu. Yazar dünyayı savaşa doğru götüren bu eğilimlere karşı, Keynes’i (ve bir ölçüde de ondan esinlenen ‘düzenleme-*régulation*’ kuramcılarını) müjdeleyen bir biçimde devletin tanzim edici müdahalesini ve “gerçek demokrasi”yi savunuyordu. Kısaca Hobson, o zamana kadar siyasal bir kavram olarak kullanılan *emperyalizmin* iktisadi içeriğine eğiliyor ve bu açıdan eleştirisini yapıyordu.

Hobson’dan Lenin’e ‘emperyalizm’ kavramının Hobson’la başlayan olumsuz anlamı Lenin’in aynı başlıklı eserinden, özellikle 1917 Ekim Devrimi’nden sonra “radikal bir biçimde” (Lictheim, 1972: 20) benimsendi ve egemen çizgi haline geldi. Artık hiçbir güçlü devlet emperyalist hedefler güttüğünü açıkça ilan etmiyor, edemiyordu. Bir ülkeyi “emperyalist” olarak tanımlamak adeta bir hakaret olarak algılanmaya başlanmıştı. Kapitalizm kervanına geç katılan İtalya, faşist bir rejim altında yaşarken bile “proleter milletler”den söz

ediyor; Nazi Almanya'sı ise kendisini “nasyonal sosyalizm” olarak tanımlıyordu. İki savaş arası, hayat kavgası veren sosyalist sistemle kapitalist sistem arasındaki kutuplaşmaya tanık oldu. Fakat 1939'da harekete geçenler, 1929 Buhranı ile sarsılan kapitalist sistem içinde Versailles düzenini yerle bir etmek isteyen intikam cephesiydi. Kapitalizmin iç çelişkileri, yirmi yıllık bir toparlanma döneminden sonra dünyayı yeniden kana bulamıştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan ve Birleşmiş Milletler sistemiyle sömürgeciliği de bir ölçüde tasfiye eden yeni dünya düzeninin kavramsal parolası “demokrasi” idi. Kapitalist kampın “liberal” kanadı, Sovyetler Birliği ile yaptığı taktik bir anlaşmayla “totalitarizm”in başını ezmiş ve “demokrasiler” zafer kazanmıştı. Fakat W. Churchill'in antikomünist stratejisi bütünüyle somutlaşmasa bile Sovyet kampını “demirperde” ile kuşatan politika savaş biter bitmez hayata geçirildi: Kapitalist dünya yaralarını sararken sosyalizmle çelişkisi ön plana çıkmış, Soğuk Savaş başlamıştı.

İmparatorluk ya da Emperyal Cumhuriyet

Soğuk Savaş içinde “halk demokrasileri”, “burjuva demokrasileri”nin samimiyetsiz bir kabuktan ibaret olduğunu, yeni-sömürgeci ve emperyalist yöntemleri pek de gizli denemeyecek biçimlerde sürdürdüğünü ileri sürüyor; Batılı demokrasiler de Sovyetler sistemini “totaliter”likle suçluyordu. Bu savaş kırk beş yıl kadar sürdü ve burjuva demokrasilerinin Berlin duvarının yıkılmasında simgeleşen zaferiyle sona erdi. Fakat bu, tekdüze ve çelişkisiz bir süreç olmadı. 1960'lı yıllarda Vietnam Savaşı'nın da etkisiyle, dünyada devrimci bir dalga esmiş ve “Amerikan Rüyası”nın bütün yapmacıklığı ortaya çıkmıştı. Fransa'da Mayıs-68 Devrimci atılımı Avrupa'yı sarsarken, hemen tüm Amerikan kampusları da hareket halindeydiler. “Amerikan İmparatorluğu”nun içyüzü, tam bu sıralarda, C. Julien tarafından

bütün çıplaklığıyla sergilendi (1969). Amerikan emperyalizmi, uluslararası kapitalizme egemen olan ayrı bir "İmparatorluk" oluşturuyordu. O tarihlerde büyük yankılar uyandıran bu eser, "imparatorluk" ve "emperyalizm" kavramlarının beklenmedik bir anda geri dönüşünün işaretlerini veriyordu.

Amerikan yönetimi bu sözcükleri sevmiyordu ve kullanmıyordu. Ayrıca, Fransız yazarın gösterdiği gibi, "Amerikan İdealizmi"ni Amerikan milliyetçiliğine maske olarak kullanarak "önce Amerika!" sloganının hâlâ enternasyonalizmle bağdaştığı kanısındaydılar. Aslında bu eski bir türküydü; fakat bu tezi savunanların kendilerine göre çok sağlam referansları vardı. Daha yüzyılın başlarında, Hobson'dan kısa bir süre sonra, Thomas W. Wilson bu konuda çok sarıh olmuş ve şunları söylemişti:

Zaman zaman milliyetçilikle enternasyonalizm arasında bir ayırım yapmaya çalışan beylerin tartışmalarına tanık oldum. Bu ayırımı kabul etmenin çok zor olduğunu düşünüyorum. Çünkü en büyük milliyetçi olan kişi, ulusunun en büyük ulus olmasını isteyen kişidir. En büyük ulus da dünya ulusları arasında görevini tam olarak yerine getiren ulustur. Böyle bir görünüşe sahip olan ulus; silah gücüyle, ticari rekabetle ya da insanlık sorunlarının derinliğine kavranmasından doğan manevi liderlik yolu ötesinde başka bir yolla elde edemeyeceği bir etki ve güce ulaşmış demektir (aktaran Julien, 1979: 10).

Görüldüğü gibi, "ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı"na da yer veren ünlü "Wilson Prensipleri"nin altında yatan felsefe buydu ve sağ cephede değişen bir şey yoktu. Herkes eşitti; fakat bazıları biraz daha fazla eşitti. Bugün bu satırları okurken, Wilson'un, riyakârca (ya da safça) da olsa, bir bakıma Hobson'dan daha ileri görüşlü olduğunu söyleyemez miyiz? İdeoloji, çok sık görüldüğü gibi, bilimsel yaklaşıma galebe mi çalmıştı? Amerika bugünkü gücünü gerçekten "insanlık sorunlarını derinliğine kavramasından doğan manevi liderlik yolu" ile mi elde etmişti? Amerika'nın

4| Aron, eserinde belirttiği gibi, “emperyal” ve “emperyalist” tanımlarında George Liska (*Imperial America: The International Politics of Primacy*, Johns Hopkins Press, 1967) ve Robert W. Tucker (*Nation or Empire: The Debate over American Foreign Policy*, Johns Hopkins Press, 1966) ile aynı paralelde düşünülmektedir.

1960’larda ulaştığı “etkiyi ve gücü”, C. Julien’den birkaç yıl sonra liberal bir Fransız düşünürü çok farklı bir şekilde, daha çok Wilson geleneğinde değerlendirdi. “Emperyal Cumhuriyet”in dünyadaki yerini inceleyen Raymond Aron, aynı isimli eserinde “emperyal” sıfatının “emperyalist” kavramı gibi “küçültücü” olmadığını büyük bir itinayla vurguluyordu. Aron’a göre “emperyal devlet”, “gücünü, zayıfa iradesini dikte etmek ya da dost devletleri köleleştirmek için değil, ihtiyaç halinde, himaye altındaki devletleri savunmak için kullanı(yordu)” (Aron, 1974: 257).⁴ Bu devletlerin zaman zaman nasıl “savunulduklarını” bugün daha iyi biliyoruz. Fakat, Aron’un aynasında Wilson ön plana çıkmış, Lenin arka plana itilmişti. “Emperyalizm” kavramının aşağılayıcı tonunun devam ettiği yıllarda bile “emperyal devlet” sözcüğünü on dokuzuncu yüzyılın kulaklarını çınlatan, olumlu bir anlamda kullananlar eksik değildi.

1980’li yıllarda, yeni bir gelişme olmuş ve sistem kavgasında değişik bir kavram ön plana çıkmıştı: Küreselleşme. Sosyalist rejimleri “insan haklarına dayanan” ve “küreselleşen” kapitalizm yıkmış ve evrensel planda özgürlük yolları açılmıştı. Hatta “tarihin bittiğini” ileri sürenler bile oldu. Gerçekten bu böyle miydi? Olayları birazcık olsun derinlemesine çözümleyenler bu görüşün yapaylığını hemen teslim edeceklerdir. Fakat son yirmi yıl “küreselleşme” tartışmalarıyla geçti: Küreselleşme neydi? Küreselleşmenin motor gücünü hangi toplumsal kuvvetler (ya da sermayenin hangi kesimleri) oluşturuyordu? Küreselleşme insanlığın mutluluğuna katkıda bulunan olumlu bir gelişme miydi? Yoksa emperyalist sistemin yeni bir adı ve yeni bir aşaması mıydı?

1980’li Yıllar ...

Bu sorulara yanıtlar aranılırken “emperyalizm” kavramı da gündemden düşmemişti ve “küreselleşme”nin emperyalizmin yeni bir aşaması olduğu tezi nesnel verilerle kanıtlanıyordu. Bununla beraber daha 1980’ler-

de, küreselleşme kavramı tüm dudaklardayken, on dokuzuncu yüzyılın siyasal terminolojisinin bazı egemen kavramları yeniden ve bu kez olumlu bir anlamda önp-lana çıkmaya başladılar. Yeniden "imparatorluk"lardan, "büyük güçler"den, siyasal anlamda "emperyalizm"den söz edilmeye başlandı. Burada, analiz yöntemi ve kuramsal dayanaklarını paylaşmamakla beraber, sadece uyandırdığı yankıları göz önünde bulundurarak Paul Kennedy'nin Reagan döneminde kaleme alınmış bir eserine gönderme yapabiliriz.

Modern tarihe "büyük güçlerin yükselişi ve çöküşü" açısından eğilen Amerikalı bilim adamı, 1980'lerde, çağdaş büyük güç olarak kendi ülkesini de inceliyordu. Kennedy, "ABD'nin dünyada, kabaca, çeyrek yüzyıl önceki kitlesel askeri mecburiyetler dizisini aynen koruduğunu, buna karşılık dünya üretimine katkısının, askeri harcamalarının, askeri personelinin ve dünya gelirinden aldığı payın o zaman bugünkünden çok daha geniş olduğunu" (1987: 521) söylüyordu. Bundan çıkarılacak sonuç açıktı: Amerikan İmparatorluğu, tarihteki bir sürü benzeri "büyük güç" gibi çöküş halindeydi. Fakat bu henüz "görelî bir çöküş"tü (Kennedy, 1987: 514). Oysa bugün, Kennedy'nin kehanetinden on beş yıl sonra, A.B.D'nin tek süper güç ve bir "İmparatorluk" olarak dünyaya egemen olduğunu görüyoruz.

Kennedy Yanılmış mıydı? 5

Amerikalı tarihçinin yanılıp yanılmadığını ilerde hep beraber göreceğiz. Fakat günümüzde, "İmparatorluk" kavramının, bu kez çok farklı bir şekilde, küresel bağlamda ve özgül bir Marksist yorum çerçevesinde tekrar gündeme getirildiğine ve hararetle tartışıldığına tanık oluyoruz. Ne var ki, söz konusu yorumda "İmparatorluk" artık belli bir büyük devlet, bir "süper-güç" olarak değil, bir sistem, daha doğrusu uluslararası kapitalizmin bugün varmış olduğu aşama olarak sunulmaktadır (Hardt ve Negri: 2000).

51 P. Kennedy 11 Eylül 2001 saldırısından sonra yazdığı bir yazıda -on yıl önce çöküş halinde gördüğü-A.B.D.'nin üstün gücünü vurgulamakla beraber, ülkesinin giderek artan bir nefret dalgası içinde tecrit olma tehlikesine parmak basıyor ve yöneticileri "Amerika bir ada değildir" diye ikaz ediyor. Bkz. "L'Amérique n'est pas une Ile" *Le Monde*, 5 Mart 2002.

6| “Moda fikirler”den yazarların açıkça benimsedikleri post-modern tavrı kastedilmektedir.

Negri Diyor ki..

Gerçekten Negri ve Hardt’ın optiğinde “İmparatorluk” emperyalizmden de sonraki bir aşamadır ve herhangi bir devletle, bir “süper-güç”le özdeşleşmemektedir:

İmparatorluk kavramı temelde sınırların yokluğuyla nitelenir; İmparatorluk yönetiminin ucu bucağı yoktur... İmparatorluk bir toprak parçasını ve bir nüfusu yönetmekle kalmaz, doğrudan insan doğası üzerinde hakimiyet kurmaya çalışır. İmparatorluk yönetiminin nesnesi bütünlüğü içinde toplumsal hayattır ve bu yüzden İmparatorluk bio-iktidarın paradigmatik biçimidir (Hardt ve Negri, 2000: 20-21).

Görüldüğü gibi, Negri ve Hardt’ın *İmparatorluk*’u, şaşırtıcı bir “İmparatorluk”dur. Adeta, ultra-emperyalizm kuramcısı Kautsky’nin bile tahayyül edemediği; elle tutulmaz, gözle görülmez, her yerde hazır ve nazır (küresel) bir *Deus Ex Machina*’dır. Böyle bütünsel bir yorum doğal olarak sert eleştirileri davet ediyordu ve bu eleştiriler geldi. Özellikle düşünürlerimizin ulus-devlete elveda diyen ve sınıf kavgası yerine “evrensel bir cumhuriyet, sınırsız ve içleyici bir yapı içinde bir iktidarlar ve karşı-iktidarlar ağı” (2000: 183) tasarlayan fikirleri küreselleşme konusundaki “moda fikirler”le⁶ (Bellamy Foster, 2001) örtüşüyor ve o bağlamda eleştiriliyordu. Oysa altmışlı yılların hızlı devrimcisi devrimden vazgeçmemişti. Fikir arkadaşıyla birlikte geliştirdiği toplumsal paradigmada, karmaşık ve çok yönlü bir kavga içinde, postmodern militanlar, “sömürülen ve kapitalist tahakküme tabi olan herkes”den oluşan “proletarya”yı devrime götüreceklerdi (Hardt ve Negri, 2000: 77) .

Negri ve Hardt’ın çok zengin bir referans çerçevesiyle donanmış ve zevkle okunan eseri, çağdaş kapitalizmin somut bir analizine dayanmadığı için, birçok yönden öğretici olmakla beraber, temel tezinde inandırıcı olamamaktadır. Örneğin eserde; “Bizim bu kitabı yazdığımız ve yirminci yüzyılın sona erdiği şu günlerde, kapitalizm mucizevi bir şekilde sağlıklı, birikim meka-

nizması her zamankinden daha iyi işliyor” (Hardt ve Negri, 2000: 284) denilince; okur beyhude yere bunu kanıtlayacak ekonomik veriler ve analizler arayacaktır. Bilindiği gibi, bugün böyle bir iddiayı İMF'nin ya da Dünya Bankası'nın iktisatçıları bile ileri süremiyorlar. Belki de Negri ve Hardt'ın kitabını, daha ziyade, bir Fransız toplumbilimcinin deyimiyle “Foucaultlaştırılmış bir Marksizm” (Wieviorka, 2002)⁷ saymak daha doğru olacaktır. Fakat bu konuya burada bir nokta koyalım; çünkü asıl amacımız bu küresel “İmparatorluk” analizinden çok, günümüzde bu terimin ve emperyalizmin giderek yeniden önplana çıkmalarına ve belki de kavram olarak “küreselleşme”nin yerini alma eğilimlerine dikkati çekmektir. Asıl önemli olan, bu eğilimin anlamını ve olası sonuçlarını ortaya koyabilmektir. Bu bağlamda Negri ve Hardt'ın çözümlemeleri, “İmparatorluk”u bir ‘mutlak kötülük’ olarak sunmalarına rağmen, somut bir toplum projesine dayanmıyor ve post-modern yorumlarla ortak birçok unsur içeriyor. Söz konusu “İmparatorluk”un gerçek imparatorluk olan ABD iktidarından nasıl ayrıştığı ve onu nasıl ve hangi yollarla tehdit ettiği sorusu da tatminkâr bir yanıt bulamamaktadır.

Günümüzde küresel imparatorluk tezini ABD kamuoyunda ön plana çıkaran ve benimseten başlıca olgunun New York'taki 11 Eylül 2001 tarihli terörist saldırı olduğu izlenimi yaygındır. Oysa ABD merkezli ve olumlu biçimde bir emperyal söylem daha önce başlamıştı. Hatta Washington'daki kimi “araştırma enstitüleri” emperyalist bir politikayı öven ve devlet adamlarına öneren bir tutum içine girmişlerdi (Ricks, 2001).⁸ Artık “emperyalizm” sözcüğü küçültücü bir yüklemden kurtulmalı, on dokuzuncu yüzyıldaki olumlu anlamına kavuşmalıydı. Son Amerikan seçimlerinde de ülkenin yeni dünya düzenindeki askeri rolüyle ilgili tartışmalar önemli bir yer tutmuştu. Körfez Savaşı'ndan Kosova Savaşı'na giden müdahaleler zincirinde Amerikan muhafazakârları çok daha kararlıydı ve ABD'nin uluslararası taahhütlerine ters

7| Yazara göre Negri'nin bir ayağı hâlâ, gençlik yıllarında olduğu gibi “sol sapma”dadır. Gerçekten *New York Times*'in “yeni bin yılın ilk büyük teorik sentezi” diye selamladığı eserde, Foucault'dan esinlenmiş bir biçimde mikro-iktidarlara karşı savaş açılmıştır. Negri aynı gazetede yayımlanan bir söyleşisinde “üçüncü dünyacılık” ile “egemenlik”e (*souverainisme*) karşı savaş halinde olduklarını belirtmiştir. Düşünür “bu bir karşı-iktidar hareketidir” demektedir. Negri'ye göre “yeni sol” bu kavgadan doğacaktır. (*Le Monde*, 27-28 Ocak 2002)

8| Söz konusu araştırma enstitüsü *The Project for the New American Century* adını taşımaktadır.

9| 11 Eylül 2001'den sonra ABD'nin bir İmparatorluk, ABD siyasetinin de bir "emperyalizm" olduğu hakkındaki görüş yaygınlaştı. Bu eğilimi özetleyen bir yazar şunları söylüyor: "Amerikalılar, kendilerine -özellikle kindar yabancılar tarafından- emperyalist denmesine alışkındırlar. Fakat son zamanlarda ülkenin bazı üst düzeydeki düşünürleri de bu fikri benimsediler. Daha da şaşırtıcı olan şey, bu sözcüğü olumlu bir şekilde kullanıyorlar." Emily Eakin; "It Takes an Empire' Say Several U.S. Thinkers", *The New York Times*, 2 Nisan 2002. "ABD İmparatorluğu"nu Amerikan basınında eleştiren başka bir örnek için bkz William Pfaff, "Empire isn't an American Way"; *International Herald Tribune*, 9 Nisan 2002. Buna karşılık Tony Blair'in dış politika danışmanı Robert Cooper, "İmparatorluklar Hâlâ Lâzım" başlıklı yazısında ABD'nin yanı sıra AB'nin de "etnik egemenliğin ve merkezi mutlakliğin söz konusu olmadığı, işbirliğine dayalı", "postmodern" bir imparatorluk olması gereğini vurguluyor (*The Guardian*, 7 Nisan 2002. *Radikal*, 19 Nisan, 2002). Türkiye'de bu süreci dikkatli ve tutarlı bir şekilde izleyen Ergin Yıldızoğlu'nun bir analizi için bkz. "Ulusal Devletlerden İmparatorluğa"; (*Cumhuriyet*, 10 Nisan 2002).

10| Bkz. Paul Johnson; "The Answer to Terrorism? Colonialism". Bkz. *The Wall Street Journal*, 6 Ekim 2001. Yazar XIX. yüzyılda Ku-

düşen yeni bir savunma stratejisiyle seçimlere girmişlerdi. Yeni "İmparatorluk" dev bir ebemkuşağı ile kuşatılmalı ve bunun altındakileri tehdit edebilecek tüm saldırıları havada vuracak büyük bir zırh yaratılmalıydı. Cumhuriyetçi yönetim bunun gerektirdiği mali külfetini karşılamaya da hazırды.

11 Eylül Sonrası ...

Bütün dünyada bir şok etkisi yaratan 11 Eylül saldırısı ABD'yi böyle bir ortamda yakalamış ve gelişmelere hem damgasını vurmuş hem de bir ölçüde zaten var olan eğilimlere ivme kazandırmıştır.⁹ ABD'nin etkili yayın organlarında artık İmparatorluk ve emperyalizmden de öte, açıkça sömürgeciliği bile savunan yazıların yer alması¹⁰ bu evrimin anlamlı bir göstergesi sayılabilir. Bunu mümkün görmeyen kimi düşünürler için de, ABD artık "demokrasi" anlayışını değiştirmeli ve "zararsız diktatörlüklere" bundan böyle hoşgörülle bakmalıydı! Robert D. Kaplan, 11 Eylül'den hemen sonra okuyucularına Wilson'un "asil iyiliğinin" artık geçersiz hale geldiğini şu satırlarla anlatıyordu: "Dış politikamızda ilk kez XX. yüzyılın başında Başkan Woodrow Wilson tarafından getirilen muzaffer idealizm İkiz Kuleler'in yıkılmasıyla son buldu. Şimdi biz artık kendi ülkemizde güvende değilken dış politikamızda bu asil iyilik yapma misyonu lüksünü taşıyamayız. Demokrasi görüşümüz bile değişmeli. Pakistan, Mısır ve Tunus gibi ülkelerin demokratikleşmesini istemek yerine zararsız diktatörlüklere ve karışık rejimlerin farklı türlerine, bu çabamızda bize destek verdikleri sürece, hoşgörülle yaklaşacağız." (*Radikal*, 29 Eylül 2001)

Burada, şimdilik daha ihtiyatlı bir biçimde ve önceki söylediklerimizi de özetleyerek şu soruları sorabiliriz. Uluslararası ilişkilerde Sovyet Devrimi'nden sonra pejoratif bir anlam kazanmış olan "emperyalizm", hatta "sömürgecilik" kavramları günümüzde iade-i itibar mı ediyorlar? Aslında bazen olumlu bazen da olumsuz olarak hep kullanılan "İmparatorluk" kavramı önplana

mı çıkıyor? Sovyet sisteminin çöküşü ve küresel krizle birlikte Leninist emperyalizm parantezi kapanıp, on dokuzuncu yüzyılın siyasal içerikli imparatorluk ve emperyalizm anlayışları mı benimseniyor? 11 Eylül terör eylemi bu gelişmelerde yeni bir milat mıdır? Başka bir deyişle, ünlü *Economist* dergisinin yazdığı gibi, 11 Eylül "dünyanın değiştiği gün" müdür? (*The Economist*, 15-21 Eylül 2001)

Bu soruları yanıtlamak için dünyanın ve küresel kapitalizmin, son yıllarda, özellikle 1997 Güney Doğu Asya krizinden sonra içinde bulunduğu evrimi doğru değerlendirmemiz gerekiyor. Fakat şu ana kadar ki gelişmeler, ne yazık ki, daha çok emperyalizmin bütün pervasızlığı ve çirkinliği ile hüküm sürdüğü Birinci Savaş öncesi yılları anımsatıyor.■

zey Afrika'daki "korsan devletler" in (Tunus, Cezayir, Trablusgarb Beyleri) Akdeniz ticaretini önlediğini, bunların önce İngiltere tarafından bombalandığını, fakat bu etkili olmayınca "mantiki adım"ı Fransa'nın atarak kolonyalizmi başlattığını ileri sürüyor. Bu yaklaşım günümüzde ABD'nin bazı devletleri "haydut devlet" (*Rogue States*) ilan eden politikasıyla çarpıcı bir benzerlik gösteriyor. *Süddeutsche Zeitung*'da (22 Kasım 2001) aynı konuda Petra Steinberger, "Şimdi Emperyalistlerin Zamanı" başlıklı makalesinde şunları yazıyordu: "Yabancı asker, yerliler için işgalden başka birşey değildir. Doğu Timor ve Kosova'da olan *Foreign Affairs*'de denildiği gibi, 'iyi niyetli sömürgecilik uygulaması'dır. Ve şimdi Afganistan'da bu kavram ortaya çıkıyor" (*Radikal*, 1 Aralık 2001).

Kaynaklar

- Aron, Raymond (1974); *The Imperial Republic*, Massachusetts.
- Bellamy Foster, John (2001); "Imperialism and "Empire", *Monthly Review*, Aralık, 2001.
- Cooper, Robert (2002), "İmparatorluklar Hâlâ Lâzım", *The Guardian*, 7 Nisan 2002. *Radikal*, 19 Nisan 2002.
- Eakin, Emily (2002); 'It Takes an Empire' Say Several U. S. Thinkers", *The New York Times*, 2 Nisan 2002.
- Hardt, M., A. Negri (2000); *İmparatorluk*, İstanbul: Ayrintı Yayınları.
- Hobsbawm, E. J.(1999); *İmparatorluk Çağı 1875-1914*, Ankara:Dost Yayınları.
- Hobson, J. A.(1938); *Imperialism*, Londra (İlk bası, 1902).
- Johnson, Paul (2001); "The Answer to Terrorism? Colonialism", *The Wall Street Journal*, 6 Ekim 2001.
- Julien, Claude; (1969) *Amerikan İmparatorluğu*; çev. Tahsin Saraç ve Aysel Gülercan; Ankara: Hitit.
- Kennedy, Paul (1987); *The Rise and Fall of the Great Powers*, New York: Random House.
- Kennedy, Paul (2002); "L'Amérique n'est pas une Ile" *Le Monde*, 5 Mart 2002.
- Lenin, V.I. (1939) *Imperialis: The Highest Stage of Capitalism*, New York: International Publishers.
- Lichteim, George (1972); *De L'Impérialisme*, Paris, Calman-Lévy.
- Pfaff, William (2002), "Empire isn't an American Way"; *International Herald Tribune*, 9 Nisan 2002.
- Radikal*, 29 Eylül 2002 (23 Eylül 2002 tarihli *Washington Post*' dan çeviri) *The Economist*, 15-21 Eylül 2001.
- Ricks, Thomas E.(2001); "U.S. Urged to Embrace an 'Imperialist' Role", *International Herald Tribune*, 22 Ağustos 2001.
- Steinberger, Petra (2001) "Şimdi Emperyalistlerin Zamanı", *Süddeutsche Zeitung* (22 Kasım 2001), *Radikal*, (1 Aralık 2001).
- Wieviorka, Michel (2002); "Tony Negri, L'Ambigu", *Le Monde*, 2 Şubat 2002.
- Yıldızoğlu, Ergin (2002) "Ulusal Devletlerden İmparatorluğa", *Cumhuriyet*, 10 Nisan 2002.